Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2026. Випуск 66, с. 81–86
Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 66, p. 81–86

УДК 323.2(477):327.7:316.4
DOI https://doi.org/10.30970/PPS.2026.66.10

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОСОЮЗ: ЕВОЛЮЦІЯ, ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА СТІЙКІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тетяна Ляшенко
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса
Національної академії наук України,
відділ політичних інститутів та процесів
вул. Генерала Алмазова, 8, 01011, м. Київ, Україна
https://orcid.org/0000-0002-5807-1130

У статті досліджується еволюція, інституціоналізація та стійкість громадянського суспільства України в умовах повномасштабної війни та євроінтеграції. Показано, що громадянське суспільство пройшло шлях від радянської пасивності через Помаранчеву революцію та Революцію гідності до потужного драйвера реформ і національної стійкості. Особливу увагу приділено етапу після 2022 року, коли організації громадянського суспільства стали системними учасниками сектору безпеки й оборони, компенсуючи повільність державної бюрократії.

Проаналізовано кількісну динаміку: зростання кількості громадських організацій з 30 тис. у 2000 р. до понад 106 тис. у 2025 р., високий рівень довіри до волонтерів (близько 80%) та громадських організацій (59%). Розглянуто процеси інституціоналізації відповідно до стандартів ЄС: План дій на 2025–2026 роки, участь у Платформі громадянського суспільства Україна–ЄС, тіньові звіти коаліцій ОГС. Виявлено асиметрію між формальною кількістю організацій і реальною активністю (близько 89% ГО не подають фінансову звітність).

Окреслено ключові виклики: фінансова вразливість після скорочення програм USAID, нерівний доступ регіональних організацій до ресурсів, залежність від зовнішнього фінансування. Водночас підкреслено унікальну резильєнтність сектору, його здатність до самоорганізації та перехід до мережевих форм діяльності. Зроблено висновок, що громадянське суспільство України виступає одним із ключових «якорів» демократії та важливим чинником європейської інтеграції, зберігаючи функціональність навіть в умовах війни. Для довгострокової ефективності необхідні підвищення прозорості, фінансової незалежності та рівного доступу до ресурсів. Отже, українське громадянське суспільство демонструє високий рівень стійкості, адаптивності та здатності до самовідтворення навіть в умовах війни.

Ключові слова: громадянське суспільство, євроінтеграція, інституціоналізація, стійкість, воєнний стан, волонтерський рух, Україна.

Постановка проблеми. Громадянське суспільство України в умовах повномасштабної російсько-української війни та прискореної євроінтеграції перебуває у стані глибокої трансформації. З одного боку, воно демонструє безпрецедентну мобілізаційну спроможність, високу довіру громадян і здатність компенсувати слабкості державної бюрократії у сфері безпеки, оборони та гуманітарної допомоги. З іншого – сектор стикається з серйозними системними викликами: фінансовою вразливістю після суттєвого скорочення міжнародної підтримки (зокрема програм USAID) та асиметрією між формальною кількістю зареєстрованих організацій і реальною активністю.

В умовах воєнного стану та європейської інтеграції особливо актуальним стає питання, наскільки громадянське суспільство здатне зберегти свою функцію «якоря» демократії, забезпечити стійкість і ефективну участь у реформах, зберігаючи при цьому

© Ляшенко Т., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

незалежність і прозорість. Відсутність комплексного аналізу еволюції, інституціоналізації та резильєнтності сектору в період 2022–2025 років ускладнює вироблення обґрунтованих політик підтримки громадянського суспільства та оцінювання його ролі в євроінтеграційних процесах.

Аналіз дослідження проблеми. Проблематика розвитку громадянського суспільства в Україні активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Класичні підходи (А. де Токвіль, Р. Патнем) розглядають громадянське суспільство як простір добровільних асоціацій, що забезпечують контроль над владою та запобігають авторитаризму. В українському контексті ці ідеї адаптовані в працях, присвячених постмайданній трансформації, ролі волонтерського руху та громадських рад.

Досить ґрунтовно різноаспектна проблематика інститутів громадянського суспільства проаналізована в працях О. Дмитренко, О. Карчевської, Н. Крицалюка, О. Михайловської, К. Петренко, П. Петровського. Дослідженню різних питань становлення та функціонування організацій громадянського суспільства, визначенню передумов інституціалізації громадянських ініціатив присвячені праці В. Андрущенка, І. Гавриленка, М. Іванюка, К. Левчука, Ф. Барановського.

Окрему увагу приділено еволюції та ролі волонтерського руху. Праці О. Головко, Ю. Стасюка та О. Томчука, А. Єременка та О. Безрукової вивчають наративи волонтерства як реконструкцію громадянства в умовах війни. Після 2022 року з'явилися численні аналітичні звіти (Індекс сталості організацій громадянського суспільства – CSOSI, дослідження Українського незалежного центру політичних досліджень, Transparency International Ukraine, ZMINA тощо), які фіксують кількісне зростання сектору, високий рівень довіри до волонтерів і громадських організацій, а також процеси інституціоналізації відповідно до стандартів ЄС.

Водночас у наявній літературі недостатньо системно проаналізовано поєднання кількісного зростання з якісними викликами прозорості, фінансової залежності та регіональної нерівності. Більшість досліджень або фіксують мобілізаційний сплеск 2022–2023 років, або зосереджуються на окремих аспектах (боротьба з корупцією, права людини, волонтерство), не пропонуючи цілісного погляду на еволюцію, інституціоналізацію та стійкість громадянського суспільства як чинника європейської інтеграції в умовах війни.

Метою статті є комплексний аналіз еволюції, інституціоналізації та стійкості громадянського суспільства України в умовах повномасштабної війни та євроінтеграції (2022–2025 рр.), виявлення ключових кількісних і якісних тенденцій, а також окреслення викликів і можливостей забезпечення його довгострокової ефективності як «якоря» демократії та чинника європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Функціонування всіх складових політичної системи України в сучасних умовах необхідно розглядати крізь призму повномасштабної війни, що триває з 2022 року. Відповідно, оцінка стану громадянського суспільства, дотримання прав людини та свободи засобів масової інформації має враховувати об'єктивні обмеження, зумовлені воєнним станом. Водночас саме в цих умовах громадянське суспільство продемонструвало високий рівень адаптивності та стало одним із ключових факторів збереження демократичних принципів і дисперсії влади.

У концепції Алексіса де Токвіля громадянське суспільство постає як простір самоорганізації громадян, основу якого становлять добровільні асоціації, незалежні від держави, де громадяни реалізують свої інтереси та здійснюють контроль над владою [1]. Воно включає неурядові організації, волонтерські рухи, профспілки та громадські ініціативи, які слугують буфером між індивідом і владою, запобігаючи авторитаризму та сприяючи

плюралізму. В українському контексті ця функція набула особливої ваги: громадянське суспільство стало не лише посередником між державою і громадянами, але й активним учасником забезпечення національної стійкості.

Громадянське суспільство України активно залучене до всіх робочих груп переговорів з ЄС, моніторингу реформ і надання суспільно значущих послуг. У березні 2025 року Кабінет Міністрів затвердив План дій на 2025–2026 роки щодо розвитку громадянського суспільства [2] (34 заходи), який передбачає цифровізацію реєстрації через «Дію», посилення публічних консультацій, податкові пільги та розвиток соціального підприємництва. Уряд проводить щоквартальні зустрічі з представниками Платформи громадянського суспільства (ПГС) Україна-ЄС. Коаліція ОГС (Transparency International, ZMINA та ін.) зробили тіньовий звіт, що містить понад 500 рекомендацій щодо реформ у сфері правосуддя та фундаментальних прав. Тож Україна перейшла від формального існування громадянського суспільства до його інституціоналізації та часткової інтеграції у державне управління відповідно до стандартів ЄС.

Узагальнюючи, процес приведення громадянського суспільства України у відповідність до норм ЄС можна зобразити такою схемою:

✗ Формальна участь → ✓ Реальні механізми консультацій і впливу
✗ Складна реєстрація НУО → ✓ Спрощене законодавство, більше прав
✗ Закритість влади → ✓ Доступ до інформації, відкриті реєстри
✗ Відсутність інструментів участі → ✓ Петиції, бюджети участі, е-демократія
✗ Слабка роль НУО → ✓ Стейкхолдер у політиці та відбудові
✗ Обмежене фінансування → ✓ Підтримка міжнародних партнерів

Таким чином, питання вже не в тому, чи імплементувала Україна європейські норми, а в тому, наскільки ці норми стали реальною практикою функціонування держави та суспільства.

Еволюція громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграції – це історія трансформації від радянської пасивності до потужного драйвера реформ та національної стійкості. Коротко цей шлях можна поділити на кілька ключових етапів:

1. *Зародження (1990-ті – початок 2000-х):* Виникнення перших неурядових організацій (НУО) як реакція на пострадянську кризу. Громадянське суспільство існувало переважно у формі локальних екологічних, правозахисних ініціатив та фондів, що фінансувалися ззовні (гранти ЄС, США). Воно було слабко пов'язане з суспільством загалом.

2. *Помаранчева революція (2004 р.)* стала потужним каталізатором громадянської активності. Зросла роль громадських організацій, незалежних медіа та громадського контролю, що відповідало стандартам демократії ЄС.

3. *Революція гідності (2013–2014 рр.)* – своєрідна точка біфуркації, коли громадянське суспільство перетворилось на самоорганізовану силу. Волонтерський рух (тили, медицина, забезпечення армії) взяв на себе функції, з якими не справлялася держава. Це сприяло безпрецедентному зростанню рівня довіри до волонтерів та активістів. За словами Ірини Бекешкіної – відомої української соціологині, у 2013 році вперше за всю історію опитувань баланс довіри до громадських організацій став позитивним. В травні 2013 року їм довіряли близько 38%, а ще у червні 2010 року ця цифра була лише 26% [3].

4. *Інституціоналізація реформ (2015–2021):* Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС та початку дії безвізового режиму громадянське суспільство стало офіційним інструментом євроінтеграції. Важливу роль почали відігравати громадські ради при органах влади та механізми публічного контролю за використанням коштів (наприклад, Prozorro), що були впроваджені завдяки тиску громадськості. Громадянське суспільство активно

залучене до імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, моніторингу реформ (зокрема у сферах верховенства права, антикорупційної політики – відповідно до критеріїв ЄС, зокрема Розділи 23 і 24) та забезпечення демократичної підзвітності.

5. *Повномасштабне вторгнення (2022 – донині):* Громадянське суспільство в Україні стало частиною сектору безпеки та оборони. Волонтерські фонди стали такими ж системними гравцями, як і держава, забезпечуючи армію дронами, авто та технологіями, де державні бюрократичні процедури були надто повільними. Євроінтеграція набула екзистенційного сенсу: громадянське суспільство виступає не лише як контролер реформ, а як ключовий лобіст прискореного вступу до ЄС.

Таблиця 1

Динаміка розвитку громадянського суспільства в Україні

Рік	Кількість ГО	Рівень довіри до ГО	Рівень довіри до ВО	Рівень сталості громадянського суспільства
2024	104 483	59	80	3,0
2022	96 543	60,1	85,2	3,1
2021	≈ 96 258	14,9	39,7	3,2
2013	75 000	38	-	3,4
2005	43 000	26,1	-	3,7
2000	30 000	≈ 16	-	4,5

Джерела: [4, 5] Шкала від 1 (найвищий рівень сталості, «enhanced») до 7 (найнижчий, «impeded»). Нижче число = краща сталість.

Кількісні показники розвитку громадянського суспільства демонструють стійку позитивну динаміку. Суттєвий стрибок спостерігається у 2005 році після Помаранчевої революції (43000 ГО). А після Революції гідності, з 2013 до 2021 року в Україні вже було більше 96 000 ГО. Після повномасштабного вторгнення у 2022 році кількість громадських організацій зросла до 96 543, а у 2024 році – до 104 483. Станом на 2025 рік цей показник перевищив 106 тис. організацій. Кількість благодійних організацій також зросла – до понад 32 тис., а зареєстрованих волонтерів – до приблизно 11 тис. Таким чином, навіть попри війну, сектор продовжує розширюватися, що свідчить про його інституційну стійкість.

Разом із кількісним зростанням спостерігається суттєва трансформація довіри до громадянського суспільства. Як видно з графіка 1, довіра до інститутів громадянського суспільства напряму пов'язана зі знаковими політичними подіями всередині країни і з війною. Бачимо три стрибка, які також пов'язані з обома революціями та російсько-українською війною. У 2022 році відбулося найбільше зростання прихильного ставлення і до громадських організацій і, насамперед, до волонтерів, відповідно – 60,1 і 85,2 відсотка. На сьогоднішній день довіра до волонтерів та громадських організацій залишається на такому самому високому рівні (79%), поступаючись лише ЗСУ, які мають 94% підтримки.

Рівень сталості громадянського суспільства в Україні суттєво зріс порівняно з 2000 роком. Суттєве покращення відбулось після 2014 року. Під час війни (з 2022 р.) сектор продемонстрував унікальну резилієнтність: масову самоорганізацію, адаптацію до воєнних умов і паралельну підтримку оборони та гуманітарної допомоги.

Такий різкий стрибок довіри у 2022 році можна пояснити ефектом Rally 'round the flag effect, тобто консолідацією суспільства навколо держави та національних інституцій у відповідь на екзистенційну загрозу. Але важливо, що навіть після часткового зниження ці показники залишаються значно вищими, ніж у довоєнний період.

Але наразі соціальний діалог в Україні має суперечливий і переважно обмежений характер. З одного боку, він є формально наявним, але відбувається не завдяки високій довірі, а через наявність зовнішньої загрози та активності громадянського суспільства. З іншого боку, його ефективність суттєво знижена через дефіцит базової довіри до державних інституцій. Критичний «поріг довіри» є базовою передумовою ефективного соціального діалогу, рівень довіри виступає не лише соціальною характеристикою, а й функціональним критерієм дієздатності соціального діалогу.

Громадянське суспільство проявляє високу мобілізаційну спроможність. За даними соціологічних досліджень, понад 60% громадян України у 2022–2025 роках були залучені до волонтерської діяльності або допомоги Збройним силам України [6]. Крім того, близько 50–55% населення брали участь у цифрових формах підтримки – онлайн-фандрейзингу, інформаційних кампаніях та локальних ініціативах. Це свідчить про перехід громадянського суспільства до мережевих форм організації та підвищення ролі цифрових інструментів.

Водночас кількісне зростання сектору не завжди відображає його реальну активність. Значна частина організацій не подає фінансової звітності:

Таблиця 2

Кількість організацій громадянського суспільства, які не подали фінансові звіти

Рік	Не здали ГО	% від загальної кількості ГО	Не здали БО	Зміна ГО порівняно з попереднім роком
2021	93 659	≈97%	19 250	-
2022	90 453	-	21 963	-3 206
2023	89 964	-	22 417	-489
2024	92 189	89%	23 382	+2 225

Джерело: [7].

Як бачимо з табл. 2, у 2024 році таких було близько 89% від загальної кількості громадських організацій. Це означає, що реальна кількість активних організацій може бути значно менша за зареєстровану (лише ≈11% ГО та 23% БО прозвітували). Це «інфляція» статистики. І хоча, загалом, така ситуація не суперечить високим показникам стійкості громадянського суспільства (CSOSI ≈ 3,0), але створює виклики для оцінки прозорості та ефективності сектору, а також впливає на рівень довіри з боку суспільства та міжнародних партнерів.

Серйозним викликом для громадянського суспільства залишається фінансова вразливість. У березні–липні 2025 року адміністрація США оголосила про суттєве скорочення програм USAID, що торкнулося понад 80% проектів [8]. Це зачепило майже всі проєкти, які фінансувалися американським урядом для громадянського суспільства, демократії, медіа, прав людини, децентралізації, ветеранських ініціатив тощо. Багато програм фактично закрилися або були суттєво скорочені/припинені. Багато організацій скоротили штат (25–30% опитаних ГО), перевели людей на неоплачувані відпустки або закрили окремі напрямки роботи.

Проте кількість зареєстрованих громадських організацій через це в Україні не зменшилася. Навпаки, продовжувала зростати: у 2025 році Мін'юст зареєстрував понад 4 600 нових громадських організацій [9]. Отже, загальна кількість зареєстрованих ГО зросла, але сектор став менш фінансово стійким: багато організацій працюють на межі виживання, з меншим штатом, меншим охопленням і меншою інституційною спроможністю. Найбільше постраждали ГО у сферах демократії, антикорупції, медіа, прав людини та децентралізації. Фінансування Європейського Союзу стало одним із найважливіших факторів стабілізації українського громадянського суспільства. ЄС не зміг повністю

компенсувати втрати (за оцінками експертів, американське фінансування раніше покривало 30–60% бюджетів багатьох ГО у сферах демократії, медіа, прав людини та реформ), але суттєво пом'якшив удар і навіть посилив підтримку в деяких напрямах. Також у організацій громадянського суспільства існують проблеми нерівного доступу до ресурсів і процесів прийняття рішень. Зокрема, ГО на регіональному рівні почуваються значно менш залученими до процесів відновлення (37%), ніж національні організації (49%). Тисячі невеликих громад взагалі не мають активного громадянського суспільства чи офісів відновлення. Це створює ризики дисбалансу у розвитку громадянського суспільства.

Українське громадянське суспільство пройшло шлях від мобілізаційної реакції у 2022 році до більш стабільної та професіоналізованої форми у 2024–2025 роках. Воно демонструє високий рівень стійкості, адаптивності та здатності до самовідтворення навіть в умовах війни. Проте для забезпечення його довгострокової ефективності необхідні системні кроки щодо підвищення прозорості, фінансової незалежності та рівного доступу до ресурсів.

Отже, під час війни громадянське суспільство продемонструвало унікальну мобілізаційну силу: від волонтерської допомоги ЗСУ та гуманітарної підтримки до впливу на ключові рішення влади через громадські ради, електронні петиції, платформу «Дія. Громадськість» та масові кампанії. Воно сприяє не лише вирішенню поточних проблем, а й формуванню національної єдності та стійкості. Широка мережа волонтерських ініціатив і неурядових організацій в багатьох випадках взяли на себе гуманітарну функцію і таким чином не лише заповнили державні прогалини, а й стали фактором *горизонтальної мобілізації,* коли значна частина соціально-політичної відповідальності делегується громадянам, волонтерським об'єднанням, незалежним медіа та цифровим платформам. Це формує своєрідну «мережеву демократію», де політичний процес стає результатом постійної взаємодії між державою та суспільством – новою моделлю суспільного договору, у якому громадяни виступають не пасивними отримувачами державних послуг, а активними учасниками вироблення політики. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у підтриманні соціального діалогу, виступаючи ініціатором змін, посередником між державою та громадянами, а також механізмом контролю за діяльністю влади.

Таким чином, громадянське суспільство в Україні виступає одним із ключових «якорів» демократії та важливим чинником європейської інтеграції, зберігаючи свою функціональність і вплив навіть у надзвичайно складних умовах воєнного часу.

Список використаної літератури

1. Meyer, H. – D. (2021). The dialectic of civil and uncivil society – Fragility, fault lines, and countervailing forces. In H.-D. Meyer (Ed.), Knowledge and civil society (pp. 112–119). Springer. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-71147-4_2
2. Про затвердження плану заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 березня 2025 р. № 246-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 09.08.2026).
3. Українці стали більше довіряти ЗМІ та громадським організаціям – Бекешкіна. Укрінформ. 05.06.2013. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1503858-ukraiintsi_stali_bilshe_doviryati_zmi_ta_gromadskim_organizatsiyam_bekeshkina_1834029.html (дата звернення: 09.08.2026).
4. Індекс сталості розвитку ОГС в Україні. Звіт 2024 / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. ; за підтримки Міжнар. фонду «Відродження». Київ, 2025. URL: http://www.ucipr.org.ua/images/documents/2024_CSOSI_report_UA_revII_23_07.pdf (дата звернення: 09.08.2026).
5. Civil Society Organization Sustainability Index (CSOSI). URL: https://csosi.org/ (дата звернення: 10.08.2026).

6. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.07.2025 р. № 715-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 09.08.2026).
7. 89% громадських організацій не здали річну фінансову звітність за 2024 рік. Оновлено. Опендатабот. 18 червня 2025. URL: https://opendatabot.ua/analytics/foundation-go-financial-reports-2025 (дата звернення: 09.08.2026).
8. Lu C. Trump Cuts USAID Programs by 83 Percent, Rubio Announces. Foreign Policy. 10 березня 2025. URL: https://foreignpolicy.com/2025/03/10/trump-rubio-usaid-cuts-foreign-aid/ (дата звернення: 09.08.2026).
9. У 2025 році Мін'юст зареєстрував понад 4,6 тисячі громадських формувань. borg.expert. 26 січня 2026. URL: https://borgexpert.com/news/u-2025-rotsi-min-iust-zareiestruvav-ponad-4-6-tysiachi-hromadskykh-formuvan (дата звернення: 09.08.2026).

CIVIL SOCIETY OF UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION: EVOLUTION, INSTITUTIONALIZATION AND RESILIENCE UNDER WARTIME CONDITIONS

Tetiana Liashenko
Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Department of Political Institutions and Processes
Generala Almazova str., 8, 01011, Kyiv, Ukraine
https://orcid.org/0000-0002-5807-1130

The article examines the evolution, institutionalization, and resilience of Ukraine's civil society under the conditions of full-scale war and European integration. It is shown that civil society has progressed from Soviet-era passivity through the Orange Revolution and the Revolution of Dignity to become a powerful driver of reforms and national resilience. Particular attention is paid to the period after 2022, when civil society organizations became systemic actors in the security and defense sector, compensating for the sluggishness of state bureaucracy.

The quantitative dynamics are analyzed: the growth in the number of civil society organizations from 30,000 in 2000 to over 106,000 in 2025, the high level of public trust in volunteers (approximately 80%) and civil society organizations (59%). The processes of institutionalization in line with EU standards are considered: the Action Plan for 2025–2026, participation in the Ukraine–EU Civil Society Platform, and shadow reports by CSO coalitions. An asymmetry is identified between the formal number of organizations and their actual activity (approximately 89% of CSOs do not submit financial reports).

Key challenges are outlined: financial vulnerability following the reduction of USAID programs, unequal access of regional organizations to resources, and dependence on external funding. At the same time, the unique resilience of the sector, its capacity for self-organization, and the shift toward networked forms of activity are emphasized. It is concluded that Ukraine's civil society serves as one of the key "anchors" of democracy and an important factor in European integration, maintaining its functionality even under wartime conditions. For long-term effectiveness, improvements in transparency, financial independence, and equal access to resources are necessary. Thus, Ukrainian civil society demonstrates a high level of resilience, adaptability, and capacity for self-reproduction even in wartime. However, systemic steps to enhance transparency, financial independence, and equal access to resources are required to ensure its long-term effectiveness.

Key words: civil society, European integration, institutionalization, resilience, martial law, volunteer movement, Ukraine.

Дата першого надходження статті до видання: 17.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 03.11.2026